

**XIII i XIV SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI PRZEZ POLSKĘ POSTANOWIENÍ
KONWENCJI W SPRAWIE LIKWIDACJI WSZELKICH FORM DYSKRYMINACJI
RASOWEJ ZA OKRES 1992 - 1996**

I. Część ogólna

1. RATYFIKACJA

1. Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej z dnia 7 marca 1966 r. została przyjęta i ratyfikowana przez Polskę w 1968 r. (Dz. U. 1969, Nr 25, poz. 187, 188).

2. KONSTYTUCJA

2. Zasada eliminacji dyskryminacji rasowej została wyrażona w Konstytucji. Obecnie obowiązuje w Polsce Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym, tzw. Mała Konstytucja (Dz. U. Nr 84, poz. 426). Zgodnie z Art. 77 tej Ustawy straciła moc Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 1952 r. z tym, że pozostawiono w mocy niektóre z jej przepisów m.in. dotyczące podstawowych praw i obowiązków obywateli. Tym samym nadal obowiązują Art. 67 ust. 2, Art. 81 i Art. 82 ust. 1 Konstytucji stanowiące, iż:

„Art. 67 ust. 2 . Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa bez względu na płeć, urodzenie, wykształcenie, zawód, narodowość, rasę, wyznanie oraz pochodzenie i położenie społeczne”.

Art. 81:

„1. Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej niezależnie od narodowości, rasy i wyznania mają równe prawa we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Naruszenie tej zasady przez jakiegokolwiek bezpośrednie lub pośrednie uprzywilejowanie albo ograniczenie w prawach ze względu na rasę czy wyznanie podlega karze.

2. Szerzenie nienawiści lub pogardy, wywoływanie waśni albo poniżanie człowieka ze względu na różnice narodowości, rasy czy wyznania jest zakazane”.

Art. 82:

„1. Rzeczypospolita Polska zapewnia obywatelom wolność sumienia i wyznania. Kościół i inne związki wyznaniowe mogą swobodnie wypełniać swoje funkcje religijne. Nie wolno zmuszać obywateli do niebrania udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych. Nie wolno też nikogo zmuszać do udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych”.

3. MIEJSCE KONWENCJI W SYSTEMIE PRAWA WEWNĘTRZNEGO

3. Przygotowywany obecnie przez Sejmową Komisję Konstytucyjną projekt nowej Konstytucji zawiera postanowienia (art. 75 projektu) uznające umowy międzynarodowe ratyfikowane przez Polskę za źródła prawa i nadające im priorytet nad prawem wewnętrznym. Na dzień dzisiejszy jednak, wobec braku normy konstytucyjnej regulującej stosunek prawa wewnętrznego do prawa międzynarodowego relacje między prawem wewnętrznym a prawem międzynarodowym zostały określone przez orzecznictwo Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego. Oto najważniejsze z orzeczeń:

— Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 stycznia 1992 r.

„Rzeczypospolita Polska poprzez ratyfikowanie Paktów (umów) {międzynarodowych} jest nimi związana, wobec czego powinny one być stosowane, w tym także przez sądy i to na zasadzie *priori vigore*, chyba że z treści i sposobu sformułowania umowy (Paktu) międzynarodowej wynika, że nie jest to akt samowykonalny”.

— Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1992 r.

„Dopóki to jednak nie nastąpi (wspomniana wyżej zmiana Konstytucji), dopóty można uznać {...}, że uchwalenie ustawy o wyrażeniu zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej oznacza transformację traktatu w prawo krajowe o randze ustawowej. Ponieważ Sejm uchwalił ustawę o wyrażeniu zgody na ratyfikację Konwencji {...} i została ona opublikowana w „Dzienniku Ustaw”, oznacza to, że Konwencja ta zrównała się z ustawą i może być stosowana przez sądy jako ustawa, z wszystkimi wynikającymi stąd konsekwencjami”.

— Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 1993 r.:

„Normy prawa międzynarodowego mogą i powinny być bezpośrednio stosowane w wewnętrznym obrocie prawnym i nie wymagają żadnych dodatkowych czynności transformujących. Dotyczy to jednak takich norm Konwencji lub dwustronnych umów, w których co

najmniej w sposób dorozumiany wyrażono wolę stosowania ich w obszarze prawa wewnętrznego państw - stron lub też możliwość takiego stosowania wynika z ich treści lub innych obiektywnych przesłanek towarzyszących ich zawarciu”.

—Zgodnie z orzecznictwem sądowym prawo wewnętrzne nie może kolidować z normami ratyfikowanych przez Polskę umów międzynarodowych. Normy te, jak również orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka powinny być uwzględniane jako istotne źródło interpretacji przepisów polskiego prawa wewnętrznego (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 1995 r.).

Konwencja o likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej zawiera m.in. normy samowykonalne i jako takie mogą one i i powinny być stosowane w Polsce bezpośrednio.

4. PRAWA CZŁOWIEKA

4. W okresie objętym sprawozdaniem - Polska ratyfikowała Europejską Konwencję Praw Człowieka i Podstawowych Wolności w brzmieniu zmienionym Protokołami Dodatkowymi Nr 2, 3, 5 i 8. Europejska Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 19 stycznia 1993 r. Rzeczpospolita Polska związała się ponadto Protokołami Dodatkowymi Nr 1, 4 w 1994 r. oraz złożyła Deklarację o uznaniu kompetencji Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (Art. 25) oraz jurysdykcji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (Art. 46) {obowiązują od 1.05.1993 r.}.

Ponadto 7.02.1992 r. wszedł w życie w stosunku do Polski Protokół Fakultatywny do Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych dotyczący uznania właściwości Komitetu Praw Człowieka do przyjmowania i rozpatrywania zawiadomień od osób twierdzących, że stały się ofiarami naruszenia przez Państwo - Stronę któregośkolwiek z praw wymienionych w Pakcie.

W dniu 1 lutego 1995 r. weszła w życie w stosunku do Polski Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom i niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu. W dniach 1 - 12 lipca 1996 r. odbyła się pierwsza wizytacja Komitetu Zapobiegania Torturom (CPT).

5. Prawa człowieka są coraz szerzej propagowane i nauczane w Polsce. Na kilku uniwersytetach (Gdańsk, Poznań, Toruń, Lublin, Warszawa) prawa człowieka stały się przedmiotem regularnych wykładów. Wydano szereg publikacji monograficznych nt. praw człowieka. Są one ogólnie dostępne w księgarniach i bibliotekach. Orzeczenia Komisji i Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu są szeroko publikowane zarówno w wydawnictwach fachowych

(„Prokuratura i Prawo”, „Palestra”), jak i w prasie codziennej /dodatek prawny do „Rzeczypospolitej”). Ministerstwo Sprawiedliwości jest organizatorem cyklu szkoleń dla sędziów i prokuratorów poświęconym prawom człowieka. Sąd Najwyższy organizuje seminaria na ten temat. Szczególnie intensywne szkolenia prowadzi środowisko adwokackie, a także Stowarzyszenie Sędziów Orzekających „Iustitia”.

5. DANE DEMOGRAFICZNE

6. Obecnie w Polsce brak jest oficjalnych urzędowych statystyk nt. ilości mniejszości narodowych i etnicznych. Po II wojnie światowej uznano, iż Polska przestała być krajem wielonarodowym i zaprzestano zbierania informacji na ten temat. W narodowym spisie powszechnym, który będzie miał miejsce w roku 2000 planowane jest zadawanie pytania o obywatelstwo. Art. 35 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. Nr 88, poz. 439) określa zakres danych osobowych jakie mogą być zbierane w badaniach statystycznych na zasadzie obowiązku statystycznego. Z treści art. 8 wynika zakaz zbierania w badaniach statystycznych na zasadzie obowiązku statystycznego informacji m.in. dotyczących rasy. Podobne regulacje zawiera także projekt ustawy o ochronie danych osobowych skierowany do Sejmu zabraniający przetwarzania danych osobowych o szczególnym charakterze ujawniających m.in. pochodzenie rasowe i etniczne. Także zasady rekomendowane przez organizacje międzynarodowe w zakresie metodologii spisów powszechnych nie zezwalają na zbieranie danych o rasie i narodowości w sensie etnicznego pochodzenia. Wobec powyższego możemy dysponować jedynie danymi szacunkowymi zebranymi z jednej strony przez Sejmową Komisję d/s mniejszości, a z drugiej przez różne Stowarzyszenia poszczególnych mniejszości.

Na podstawie danych z Komisji Sejmowej ogólna liczebność mniejszości narodowych w Polsce waha się między 1 milion a 1,3 miliona osób, tj. ok. 3 - 4 % ogółu społeczeństwa.

Liczebność obywateli polskich narodowości niepolskiej według dwóch w/w źródeł ilustruje poniższa tabela

Narodowości	Źródła danych	
	Komisja Sejmowa d/s mniejszości	Stowarzyszenia poszczególnych mniejszości
Białoruska	250 - 350 tys.	400 tys.
Ukraińska	250- 300 tys.	250 - 300 tys.
Litewska	15 - 20 tys.	30 tys.
Słowacy/Czesi	15 - 25 tys.	25 - 30 tys.
Niemiecka	350 tys.	250 - 300 tys.
Żydowska	8 - 10 tys.	6 - 10 tys.
Romowie	25 tys.	3 tys.

Ponadto istnieją mniejszości o charakterze emigracyjnym przede wszystkim: Grecy, Macedończycy, Wietnamczycy, Palestyńczycy, Kurdowie — łącznie od kilkuset do 2 tysięcy.

Znaczącymi mniejszościami religijno-etnicznymi są Karaimi - ok. 200 osób i Polscy Tatarzy - muzułmani - 3 tys. członków.

II. Część szczegółowa: Informacje dotyczące realizacji Artykułów 2-7 Konwencji.

ARTYKUŁ 2

1. REGULACJE PRAWNE

7. Rzeczpospolita Polska zobowiązała się do odrzucenia wszelkich form dyskryminacji rasowej podnosząc zakaz dyskryminacji rasowej do rangi normy konstytucyjnej. Nie istnieją i nie mogą zostać wprowadzone wobec faktu niezgodności z Konstytucją jakiegokolwiek akty prawne umożliwiające organom władzy i administracji państwowej różnicowanie obywateli pod względem rasowym. Wprost przeciwnie - wszelkie formy dyskryminacji rasowej są uznawane za przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności (art. 272, 273, 274, 276, 278, 280 kodeksu karnego). (Por: uwagi do Artykułu 4 Konwencji)

8. Istnieje zwykły (zażalenia apelacje) i nadzwyczajny (kasacje) tryb odwoławczy od wyroków i postanowień sądów oraz możliwość odwołania się od decyzji administracyjnych a następnie zaskarżenia ich do Naczelnego Sądu Administracyjnego jako niezgodnych z pra-

wem. System ten pozwala zapewnić kontrolę nad orzeczeniami i decyzjami władzy i administracji państwowej.

9. Jeśli na skutek działania lub zaniechania organów, organizacji i instytucji, obowiązanych do przestrzegania i realizacji praw i wolności obywatelskich nastąpiło jakiekolwiek naruszenie praw i wolności określonych w Konstytucji lub innych przepisach prawa, osoba, której prawa zostały naruszone ma prawo złożenia skargi do Rzecznika Praw Obywatelskich. Rzecznik jest również właściwy do badania kwestii związanych z ochroną praw i wolności obywatelskich w odniesieniu do cudzoziemców w zakresie przysługujących im w Polsce praw i wolności oraz do osób zamieszkałych w Polsce, których obywatelstwo polskie nie zostało stwierdzone, a które nie są też obywatelami innego państwa. W przypadku stwierdzenia na podstawie otrzymywanych skarg i wniosków, że obowiązujący przepis prawa stwarza możliwość naruszenia praw i wolności obywatelskich Rzecznik może m.in. wystąpić do Trybunału Konstytucyjnego o stwierdzenie niezgodności danego aktu prawnego z Konstytucją. W okresie omawianym w sprawozdaniu Rzecznik Praw Obywatelskich w żadnej z prowadzonych spraw nie stwierdził dyskryminacji ze względów rasowych, zaś nieliczne sprawy dotyczące dyskryminacji narodowościowej nie potwierdziły się. Jednocześnie w czerwcu 1995r. Rzecznik Praw Obywatelskich wydał oświadczenie, w którym zwrócił uwagę na niepokojące zjawisko szerzenia się, w pewnych środowiskach nienawiści na tle rasowym i religijnym. W oświadczeniu tym Rzecznik wyraził sprzeciw wobec głośnego kazania wygłoszonego przez jednego z księży w Gdańsku, który nawoływał w nim do nietolerowania ludzi, którzy nie powiedzieli czy „pochodzą z Moskwy czy z Izraela”. Wystąpienie to zostało potępione przez Prezydenta RP i Rząd RP, w stosunku do w/w księdza zostało wszczęte postępowanie karne.

10. Dokonywaniu przeglądu polityki rządowej w skali ogólnokrajowej i lokalnej pod kątem likwidacji dyskryminacji rasowej sprzyja propagowanie praw człowieka w Polsce i ratyfikowanie przez Polskę szeregu konwencji dot.praw człowieka (Por: uwagi do części I).

11. Zakaz finansowania, ochrony i popierania dyskryminacji rasowej przez jakąkolwiek organizację lub jednostki został zagwarantowany dzięki istnieniu art.16 i 18 Kodeksu karnego, stanowiących, że karalne jest kierowanie wykonaniem przez inną osobę czynu zabronionego (sprawstwo kierownicze), podżeganie i pomocnictwo (również w postaci sponso-

rowania lub tzw. pomocy psychicznej) do czynu zabronionego. Zgodnie z art. 252 kodeksu karnego karze podlega również poplecznictwo czyli pomaganie sprawcy w uniknięciu odpowiedzialności karnej (ukrywanie, zacieranie śladów itp.), oraz publiczne nawoływanie do popełnienia przestępstwa (art. 280 kk).

12. Obecnie przygotowywany przez Sejm projekt nowego Kodeksu karnego utrzymuje wszystkie dotychczasowe uregulowania dot. dyskryminacji rasowej, a ponadto w części zatytułowanej „Przestępstwa przeciwko pokojowi, ludzkości oraz przestępstwa wojenne” wprowadza nowe artykuły stanowiące, iż podlega karze ten, „kto w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy” bądź w tym samym celu „stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzin lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym”. Również czynienie przygotowań do powyższych przestępstw podlega karze. Pod groźbą kary zakazane zostanie ponadto stosowanie przemocy lub groźby bezprawnej wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, a także nawoływanie do wyżej opisanego działania.

2. RUCHY I ORGANIZACJE INTEGRACYJNE

13. W Rzeczypospolitej Polskiej nie istnieją masowe ruchy czy organizacje o charakterze wielorasowym gdyż kompozycja etniczna ludności w Polsce nie rodzi takiej potrzeby. Polska nie jest krajem wielorasowym. Działa natomiast około 120 stowarzyszeń mniejszości narodowych i etnicznych. Mają one przede wszystkim charakter społeczno-kulturalny. Stowarzyszenia takie utworzyli: Białorusini, Romowie, Francuzi, Litwini, Niemcy, Ukraińcy, Żydzi, Tatarzy Polscy, Łemkowie, Słowacy, Mazurzy, Grecy, Wietnamczycy, Rosjanie i Ormianie. Stowarzyszenia promują narodową kulturę i reprezentują interesy społeczne poszczególnych narodowości. Funkcjonują również organizacje międzykościelne mające na celu zbliżenie pomiędzy poszczególnymi wyznaniem. Są to: Polska Rada Ekumeniczna, Towarzystwo Biblijne, Rada Zborów Ewangelicznych i Polska Unia Buddyjska, Polska Rada Chrześcijan i Żydów.

3. ŚRODKI PODJĘTE W CELU ZAGWARANTOWANIA RÓWNYCH PRAW DLA MNIEJSZOŚCI

14. W celu zapewnienia właściwego rozwoju i pełnego korzystania z praw mniejszości powołano Biuro ds. Kultury Mniejszości Narodowych działające przy Ministerstwie Kultury i Sztuki. W chwili obecnej Biuro to współpracuje z 11 przedstawicielskimi organizacjami następujących mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce: ukraińskiej, niemieckiej, białoruskiej, litewskiej, tatarskiej, ormiańskiej, karaimskiej, czeskiej i słowackiej. Zadania Biura polegają na dofinansowaniu imprez kulturalnych organizowanych przez mniejszości oraz wydawania 21 czasopism. Ponadto z budżetu państwa współfinansowane są dwie inwestycje: budowa Domu Kultury Litewskiej w Puńsku oraz budowa Muzeum w Hajnówce (mniejszość białoruska). Generalny konserwator Zabytków dofinansowuje renowację zabytków sakralnych oraz klasztorów i cmentarzy prawosławnych.

15. W celu zagwarantowania politycznych praw mniejszości narodowych w Ordynacji wyborczej do Sejmu z dnia 28 maja 1993r. zawarto zapis zgodnie z którym, do komitetów wyborczych zarejestrowanych organizacji mniejszości narodowych nie ma zastosowania wymóg progu procentowego (5 %) dot. liczby głosów oddanych w całym kraju. W obecnym Sejmie RP zasiada 4 przedstawicieli mniejszości niemieckiej i 1 przedstawiciel mniejszości ukraińskiej (startujący z listy partyjnej). Do Sejmu kandydowali również przedstawiciele mniejszości białoruskiej, litewskiej i romskiej, nie zdobyli jednak wystarczającej liczby głosów. W Senacie RP zasiada 1 przedstawiciel mniejszości niemieckiej. Również w organach przedstawicielskich samorządu terytorialnego (rady miejskie i gminne) zasiadają przedstawiciele mniejszości narodowych. Mniejszość Białoruska jest reprezentowana w Białymstoku (3 radnych na 50 miejsc), w Bielsku Podlaskim (7 radnych na 28, w tym przewodniczący i burmistrz), w Hajnówce (8 radnych na 28), w Gródku (13 radnych na 18 w tym przewodniczący i wójt), w pozostałych gminach nie powstały białoruskie ani prawosławne komitety wyborcze, chociaż w niektórych gminach prawie całe rady są narodowości białoruskiej. Litwini wystawili swoich kandydatów w dwóch gminach - w Puńsku zdobyli 15 mandatów na 18 (w tym wójt) a w Sejnach (miasto) - 2 na 18 i (gmina) 6 na 18. Niemcy posiadają przedstawicieli łącznie w 60 gminach (w woj. opolskim wystawili 320 kandydatów w 27 gminach z czego zdobyli 178 mandatów w woj. katowickim, odpowiednio z 94 kandydatów mandaty zdobyło

35, a na Śląsku Opolskim są obecni w 39 radach na 44 gminy). Ponadto mają swoich przedstawicieli w radach miejskich Opola (2/45), Kędzierzynie Koźlu (5/36), Kluczborku (3/32) i w Giżycku, Gdańsku i Elblągu po 1 radnym. Słowacy są reprezentowani łącznie przez 10 radnych, a Ukraińcy przez 31 radnych.

16. Rozszerzenie dostępu mniejszości narodowych do radia i telewizji zagwarantowane zostało w Ustawie o radiofonii i telewizji z dnia 29 grudnia 1992r., natomiast na podstawie Ustawy z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty zapewniono mniejszościom prawo nauczania w języku ojczystym. (Por: uwagi do Artykułu 7 Konwencji).

ARTYKUŁ 3

17. Rzeczpospolita Polska potępia segregację rasową i apartheid. Znajduje to potwierdzenie w przytoczonych wyżej przepisach Konstytucji podkreślających, że prawa obywatelskie przysługują każdemu bez względu na rasę, a także uznaniu za przestępstwa wszelkich form dyskryminacji rasowej. Do czasu zmiany polityki apartheidu w RPA Polska nie utrzymywała żadnych dyplomatycznych ani ekonomicznych stosunków z RPA.

ARTYKUŁ 4

1. PRZESTĘPSTWA ZWIĄZANE Z DYSKRYMINACJĄ

18. Polski Kodeks karny uznaje za przestępstwa wszelkie formy dyskryminacji rasowej. I tak następujące artykuły stanowią kolejno:

„Art. 272. Kto publicznie nawołuje do waśni na tle różnic narodowościowych, etnicznych i rasowych lub wyznaniowych albo takie waśnie publicznie pochwała, podlega karze pozbawienia wolności (...).”

„Art. 273 § 1. Kto dopuszcza się czynu wymienionego w art. 272 używając druku lub innego środka masowej informacji podlega karze pozbawienia wolności (...).”

§ 2. Kto w celu rozpowszechniania sporządza, gromadzi, przechowuje, przewozi, przenosi, lub przesyła pismo, druk, nagranie, film lub inny przedmiot zawierający treść określoną w art. 272 podlega karze pozbawienia wolności (...).

§ 3. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub § 2 sąd może orzec przepadek narzędzi lub innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa, chociażby nie były własnością sprawcy”.

„Art. 274 § 1. Kto publicznie łży, wyszydza lub poniża grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowościowej, etnicznej lub rasowej podlega karze pozbawienia wolności (...).

§ 2. Kto dopuszcza się czynnej napaści na człowieka z powodu określonego w § 1 podlega karze pozbawienia wolności (...)

Należy w tym miejscu przypomnieć także o przepisach art. 16 i 18 Kodeksu karnego, omówionych szerzej w uwagach do Art. 2 Konwencji a stanowiących, iż podżeganie i pomocnictwo do wyżej wskazanych przestępstw (w tym także ich finansowanie) podlega karze w takich samych granicach jak za dokonanie.

19. Odnośnie uznania za nielegalne i zabronione organizacji mających na celu dyskryminację rasową mogą mieć zastosowanie następujące przepisy Kodeksu karnego:

Art. 276 „§ 1. Kto bierze udział w związku lub w zorganizowanej grupie mających na celu przestępstwo podlega karze pozbawienia wolności (...)” (kara jest odpowiednio wyższa jeśli związek lub zorganizowana grupa ma charakter zbrojnej — § 2).

„§ 3. Kto związek lub zorganizowaną grupę określone w § 1 lub § 2 zakłada albo związkiem lub grupą kieruje podlega karze pozbawienia wolności (...)”.

Art. 278 „§ 1. Kto bierze udział w związku, którego istnienie, ustrój lub cel ma pozostać tajemnicą wobec organów państwowych, albo który rozwiązano lub odmówiono zalegalizowania podlega karze pozbawienia wolności (...).

§ 2. Kto związek taki zakłada lub nim kieruje podlega karze pozbawienia wolności (...).

§ 3. Kto pełni czynności kierownicze w związku, który rozwiązano lub któremu odmówiono zalegalizowania podlega karze pozbawienia wolności (...)”.

Nielegalne i zakazane pod groźbą kary jest również urządzanie zebrania mającego na celu przestępstwo albo kierowanie takim zebraniem (art. 279) i publiczne nawoływanie do nieposłuszeństwa lub przeciwdziałanie przemocą obowiązującemu aktowi prawnemu (również Konwencji) (art. 282).

20. Z dostępnych danych wynika, iż na przestrzeni 3 lat 1992 - 1994 (brak jeszcze danych za rok 1995), skierowano do sądów 3 akty oskarżenia z art. 272 kk (nawoływanie do waśni), nikt jednak nie został skazany. W związku z art. 274 kk (łżenie, wyszydzanie lub po-

niżanie z powodu przynależności narodowościowej, etnicznej lub rasowej) skierowano w tym samym okresie 29 aktów oskarżenia, a skazano łącznie 16 osób.

2.KONTROLA STOWARZYSZEŃ I ZGROMADZEŃ POD KĄTEM PRZECIWDZIAŁANIA DYSKRYMINACJI

21. Ustawa Prawo o stowarzyszeniach z dnia 7 kwietnia 1989 r. (Dz.U. Nr 20, poz. 104 z późniejszymi zmianami) wprowadza zasadę wolności zrzeszania się, która może podlegać ograniczeniom przewidzianym jedynie przez ustawy, niezbędnym do zapewnienia interesów, bezpieczeństwa państwowego lub porządku publicznego oraz ochrony zdrowia lub moralności publicznej albo ochrony praw i wolności innych osób. Również cudzoziemcy mający miejsce zamieszkania na terytorium RP mogą się zrzeszać w stowarzyszeniach. Zakazane jest tworzenie stowarzyszeń przyjmujących zasadę bezwzględnego posłuszeństwa ich członków wobec władz stowarzyszenia. Stowarzyszenie podlega rejestracji przez właściwy sąd wojewódzki. Sąd wydaje postanowienie o zarejestrowaniu stowarzyszenia po stwierdzeniu, że jego statut jest zgodny z przepisami prawa. W razie stwierdzenia, że działalność stowarzyszenia jest niezgodna z prawem właściwy organ administracji państwowej może wystąpić do sądu o rozwiązanie stowarzyszenia. Nastąpi to zwłaszcza, gdy działalność stowarzyszenia wykazująca rażące lub uporczywe naruszenie prawa albo postanowień statutu a nie ma warunków do przywrócenia działalności zgodnej z prawem lub statutem. Sąd może również uchylić niezgodną z prawem lub statutem uchwałę stowarzyszenia.

Uproszczoną formą stowarzyszenia jest stowarzyszenie zwykłe - nie posiadające osobowości prawnej. Sąd na wniosek prokuratora lub właściwego organu administracji państwowej może zakazać założenia takiego stowarzyszenia, jeżeli jego regulamin nie jest zgodny z przepisami prawa. Powyższe uregulowania pozwalają na kontrolowanie stowarzyszeń w celu m.in. niedopuszczenia do prowadzenia przez nie działalności dyskryminacyjnej w jakiegokolwiek formie zabronionej przez prawo.

22. Ustawa prawo o zgromadzeniach z dnia 5 lipca 1990 r. (Dz. U. Nr 51, poz. 297) wprowadza możliwość kontroli zgromadzeń pod kątem niedopuszczenia do popełnienia przestępstwa. Organ gminy zakazuje zgromadzenia publicznego jeżeli jego cel lub odbycie naruszają przepisy ustaw karnych. Ponadto przewodniczący zgromadzenia ma prawo zażądać opuszczenia zgromadzenia przez osobę, która swoim zachowaniem narusza przepisy ustawy, a

także ma obowiązek rozwiązać zgromadzenie jeśli jego uczestnicy nie podporządkują się zarządzeniom przewodniczącego lub gdy przebieg zgromadzenia narusza przepisy ustaw karnych. Zgromadzenie może być również rozwiązane przez przedstawiciela organu gminy, jeżeli nie chce go rozwiązać przewodniczący.

ARTYKUŁ 5

1. PRAWO DO RÓWNEGO TRAKTOWANIA PRZED SĄDAMI

23. Dostęp do sądów i innych organów administracji sądowej regulują następujące akty prawne:

- a) Kodeks postępowania cywilnego z 17 listopada 1964 r. (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późniejszymi zmianami);
- b) Kodeks postępowania karnego z 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. Nr 13, poz. 96 z późniejszymi zmianami);
- c) Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia z 20 maja 1971 r. (Dz.U. Nr 23, poz. 101 z późniejszymi zmianami);
- d) Kodeks pracy z 26 czerwca 1974 r. (Dz.U. Nr 24, poz. 141, z późniejszymi zmianami);
- e) Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 r. (Dz.U. Nr 35, poz. 228 z późniejszymi zmianami);
- f) Kodeks postępowania administracyjnego z 14 czerwca 1960 r. (tekst jednolity - Dz.U. Nr 9, poz. 26 z 1980 r. z późniejszymi zmianami);
- g) Ustawa o Naczelnym Sądzie Administracyjnym z 11 maja 1995 r. (Dz.U. Nr 74, poz. 368 z późniejszymi zmianami);
- h) Ustawa o Sądzie Najwyższym z 20 września 1984 r. z późniejszymi zmianami (tekst jednolity Dz.U. Nr 13, poz. 48 z 1994 r.);
- i) Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich z 15 lipca 1987 r. z późniejszymi zmianami (tekst jednolity - Dz. U. Nr 109, poz. 471).

Żaden z w/w aktów prawnych nie daje podstaw do różnicowania osób ze względu na rasę, kolor skóry, urodzenia bądź pochodzenia narodowego lub etnicznego. Wszystkie akty prawne muszą być zgodne z Konstytucją, a w Art.67 ust.2 Przepisów Konstytucyjnych stanowi, że obywatele RP mają równe prawa bez względu na rasę czy narodowość. (Por: uwagi w części ogólnej sprawozdania).

24. Artykuł 7 § 2 Ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych z dnia 20 czerwca 1985 r. (tekst jednolity Dz.U. z 1994 r. Nr 7 poz. 25 z późniejszymi zmianami) stanowi, że „postępowanie przed sądami powszechnymi toczy się na zasadzie równości stron, z zapewnieniem stronom prawa do obrony, a także odwołania się do sądu wyższej instancji”. Dodatkową gwarancją zapewnienia zasady równości stron i dostępu do sądu jest Artykuł 8 tej Ustawy stanowiący, iż „osoba nie władająca językiem polskim ma prawo do występowania przed sądem w języku ojczystym i bezpłatnego korzystania z pomocy tłumacza”. Jeszcze dalej idące gwarancje zawiera Kodeks postępowania karnego w art. 62 stanowiącym, że „jeżeli oskarżony nie zna języka polskiego, postanowienie o przedstawieniu zarzutów, akt oskarżenia oraz orzeczenia podlegające zaskarżeniu lub kończące postępowanie doręcza się lub ogłasza oskarżonemu wraz z tłumaczeniem” oraz w art. 159 § 1 pkt. 2 nakazującym „wezwać tłumacza, jeżeli zachodzi potrzeba przesłuchania osoby nie władającej językiem polskim”. Ten sam obowiązek powstaje jeżeli zachodzi potrzeba przełożenia na język polski pisma sporządzonego w języku obcym lub odwrotnie (§ 2). Z kolei art. 354 kpk stanowi, iż oskarżonemu, z którym sąd porozumiewał się przez tłumacza, „należy przed udzieleniem głosu przetłumaczyć przynajmniej końcowe wnioski przemówień stron”.

25. Istnieje również w procesie karnym (art. 69 kpk) możliwość żądania przez oskarżonego, który nie ma obrońcy z wyboru aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, jeśli wykaże, że nie jest w stanie bez uszczerbku dla koniecznego utrzymania siebie i rodziny ponieść kosztów obrony. Podobna możliwość istnieje na gruncie prawa cywilnego (art. 113 kpc) gdyż osoba fizyczna może domagać się zwolnienia od kosztów sądowych składając oświadczenie, że nie jest w stanie ich ponieść bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny, a zwolniona od kosztów sądowych w całości lub w części ma prawo zgłosić wniosek o ustanowienie dla niej adwokata (art. 117 kpc).

2. PRAWO DO BEZPIECZEŃSTWA

26. Stosowanie przemocy i zadawanie uszczerbku na ciele, naruszenie nietykalności cielesnej są uznane za przestępstwo i zakazane pod groźbą kary przez Kodeks karny. Dodatkowo Ustawa o policji z dnia 6 kwietnia 1990 r. (Dz.U.Nr 30, poz. 179 z późniejszymi zmianami) oraz Ustawa o Urzędzie Ochrony Państwa z dnia 6 kwietnia 1990 r. (Dz.U.Nr 30, poz. 180 z późniejszymi zmianami) penalizują przestępstwa naruszania dóbr osobistych osób po-

przez przekroczenie uprawnień lub niedopełnienie obowiązku przy wykonywaniu czynności służbowej, udzielania informacji o osobie, uzyskanych w czasie wykonywania czynności operacyjno -rozpoznawczych do wiadomości osób innych niż sąd lub prokurator lub wykorzystywania ich przeciwko osobom w innym celu niż ściganie karne, a także przestępstwo uzyskiwania wyjaśnień, zeznań lub oświadczenia przy użyciu przemocy, groźby bezprawnej lub moralnego znęcania się. Ponadto dobra osobiste człowieka, w tym m.in. zdrowie, wolność, cześć, nietykalność mieszkania i tajemnica korespondencji pozostają pod ochroną prawa cywilnego (art. 23 -24 kc).

27. Zgodnie z uregulowaniami Kodeksu cywilnego (art. 417 - 418 kc) Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych przy wykonywaniu czynności służbowych.

3. PRAWA WYBORCZE

28. Równe prawa wyborcze i równe możliwości uczestniczenia w kierowaniu sprawami publicznymi na każdym szczeblu przewidują obowiązujące w Polsce ordynacje wyborcze. Są to:

- 1) Ordynacja wyborcza do Sejmu RP z 28 maja 1993 r. (Dz.U.Nr 45, poz. 205 z późniejszymi zmianami);
- 2) Ordynacja wyborcza do Senatu RP z 10 maja 1991 r. (tekst jednolity Dz.U. Nr 54, poz. 224, z 1994 r.);
- 3) Ordynacja wyborcza do rad gmin z 8 maja 1990 r.(tekst jednolity Dz. U. Nr 17, poz. 85 z 1996 r.);
- 4) Ustawa o wyborze Prezydenta RP z 27 września 1990 r. (Dz.U. Nr 67, poz. 398).

Wszystkie ordynacje zapewniają powszechność, bezpośredniość, równość i tajność wyborów. Prawo wybierania przysługuje osobom posiadającym obywatelstwo polskie (a także bezpaństwowcom jeżeli stale zamieszkują w Polsce od co najmniej 2 lat (przy wyborach do rad gmin) lub 5 lat przy wyborach Prezydenta), które w dniu wyborów mają ukończone 18 lat. Nie mają prawa wybierania jedynie te osoby, które zostały pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu, pozbawione praw wyborczych orzeczeniem Trybunału Stanu, bądź ubezwłasnowolnione całkowicie lub częściowo prawomocnym orzeczeniem sądu z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego. Osoba posiadająca prawo wyborcze jest wpisywane do spisu wyborców i każdy może wnieść reklamację na nieprawidłowo-

wości w spisie. W wypadku nieuwzględnienia reklamacji osobie zainteresowanej służy prawo wniesienia skargi do sądu.

Bierne i czynne prawo wyborcze są tożsame przy wyborach do rad gmin, natomiast przy wyborze do Sejmu i Senatu bierne prawo wyborcze przysługuje obywatelowi polskiemu korzystającemu z czynnego prawa wyborczego, jeżeli w dniu wyborów ma ukończone 21 lat i stale zamieszkuje na terytorium RP co najmniej 5 lat. Prezydentem może zostać każdy obywatel polski, który ukończył 35 lat i korzysta z pełni praw wyborczych. Zgłoszenie kandydata na Prezydenta (przez organizacje polityczne i społeczne lub wyborców) powinno być poparte osobistymi podpisami co najmniej 100 tys. wyborców.

Zasadę równości wyborów zawarto również w Artykule 95 Przepisów Konstytucyjnych utrzymanych w mocy przez „Małą Konstytucję” stanowiącym, iż „Prawo wybierania ma każdy obywatel, który ukończył lat 18, bez względu na płeć, przynależność narodową i rasową, wyznanie, wykształcenie, czas zamieszkiwania, pochodzenie społeczne, zawód, stan majątkowy” oraz Artykuł 96: „Każdy obywatel może być wybrany do Sejmu i Senatu po ukończeniu 21 lat, jeżeli stale zamieszkuje na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od 5 lat”.

29. O dostępności w ubieganiu się o urzędy państwowe świadczą następujące dane: podczas ostatnich wyborów prezydenckich w Polsce zarejestrowanych zostało 17 kandydatów na to stanowisko, w wyborach do Sejmu i do Senatu, przeprowadzonych ostatnio w dniu 19 września 1993 r., o uzyskanie mandatu posła ubiegało się 10.587 kandydatów. Oznacza to, że o każdy z 460 mandatów poselskich, ubiegało się przeciętnie 23 kandydatów, a o uzyskanie mandatu senatora ubiegało się 684 kandydatów, to znaczy przeciętnie po ok. 7 kandydatów na jeden ze 100 mandatów senatorskich. W przeprowadzonych w dniu 19 czerwca 1993 r. wyborach do rad, gmin, do ogólnej liczby 51.926 mandatów kandydowało 181.907 osób.

4. INNE PRAWA OBYWATELSKIE

30. Prawo swobodnego poruszania się i wyboru miejsca zamieszkania jest w Polsce w pełni respektowane. Jedynymi możliwymi wyjątkami w tym zakresie są ograniczenia ustawowe wynikające z Dekretu o obszarach szczególnie ważnych dla obrony kraju z 6 września 1951 r. (Dz.U.z 1951 r., Nr 46, poz. 341), i z Ustawy o stanie wyjątkowym z dnia 5 grudnia 1983 r. (Dz.U.Nr 66, poz. 297). Na podstawie w/w przepisów o stanie wyjątkowym można w takich wypadkach wprowadzić godzinę policyjną i obowiązek uzyskania zezwolenia na zmia-

nę miejsca pobytu stałego i pobytu czasowego polegający na przeniesieniu się do innej miejscowości oraz obowiązek zameldowania się przed upływem 12 godzin od chwili przybycia do określonej miejscowości.

Polskie prawo karne przewiduje karę ograniczenia wolności. Skazany na tę karę nie może m.in. bez zgody organu orzekającego zmienić miejsca stałego pobytu. To samo ograniczenie może być zastosowane w charakterze środka zapobiegawczego w postępowaniu karnym.

Opisane wyżej ograniczenia prawa swobodnego poruszania się nie mają jednak żadnego związku z jakąkolwiek formą dyskryminacji rasowej.

31. Zgodnie z Ustawą o paszportach z dnia 29 listopada 1990 r. (Dz.U.Nr 2, poz.5 z 1991 r.) każdy obywatel polski, niezależnie od rasy, narodowości czy wyznania ma prawo do otrzymania paszportu, a tym samym do swobodnego przekraczania granicy i pobytu za granicą. Wydania paszportu odmawia się jedynie na wniosek: 1) sądu prowadzącego przeciwko osobie ubiegającej się o wydanie paszportu postępowanie w sprawie karnej lub cywilnej; 2) Prokuratora Generalnego jeśli co do takiej osoby podjęto czynności związane z przejęciem ścigania o przestępstwo popełnione za granicą; 3) organu prowadzącego przeciwko takiej osobie postępowanie przygotowawcze lub wykonawcze o przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego albo w sprawie karnej skarbowej. Ponadto do wydania paszportu osobie małoletniej konieczna jest zgoda obojga rodziców lub opiekunów prawnych (chyba, że jedno z nich zostało sądownie pozbawione prawa decydowania w tym zakresie). Art. 235a Kodeksu postępowania karnego stanowi, że: „w razie uzasadnionej obawy ucieczki można zastosować jako środek zapobiegawczy zakaz opuszczania przez oskarżonego kraju; zakaz ten może być połączony z zatrzymaniem paszportu lub innego dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy albo z zakazem wydania takiego dokumentu”. Decyzję o zastosowaniu tego środka podejmuje się w formie postanowienia, na które służy zażalenie, jednak do czasu wydania tego postanowienia organ prowadzący postępowanie może zatrzymać paszport ale na czas nie dłuższy niż 7 dni.

32. Ustawa o obywatelstwie polskim z 15 lutego 1962 r. (Dz.U.Nr 10, poz. 49 z późniejszymi zmianami) nie zawiera żadnych ograniczeń w prawie do nabycia obywatelstwa polskiego ze względu na rasę, narodowość czy wyznanie.

33. Poza ogólnymi wymogami różnicy płci, osiągnięcia właściwego wieku czy zakazu bigamii, na gruncie prawa polskiego nie istnieją żadne ograniczenia prawa do zawierania małżeństwa i wyboru małżonka. Brak ograniczeń odnosi się również do prawa do własności, zarówno indywidualnej, jak i wspólny z innymi. Podstawowym uregulowaniem w tym zakresie jest art. 140 Kodeksu cywilnego stanowiący, że „w granicach określonych przez ustawy i zasady współżycia społecznego właściciel może, z wyłączeniem innych osób, korzystać z rzeczy zgodnie ze społeczno - gospodarczym przeznaczeniem swego prawa, w szczególności może pobierać pożytki i inne dochody z rzeczy. W tych samych granicach może rozporządzać rzeczą”

34. Jeśli chodzi o prawo do dziedziczenia jedynym jego ograniczeniem jest Art. 1059 Kodeksu cywilnego uzależniający dziedziczenie gospodarstwa rolnego od spełnienia w chwili otwarcia spadku jednego z następujących warunków:

- „ 1) spadkobiercy stale pracują bezpośrednio przy produkcji rolnej albo
- 2) mają przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej albo
- 3) są małoletni bądź też pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół albo
- 4) są trwale niezdolni do pracy”.

35. O wolności pokojowych zgromadzeń i wolności zrzeszenia się była już mowa w uwagach do Artykułu 4 Konwencji. Można tu jedynie wspomnieć o ograniczeniach w tym zakresie wynikających z uregulowań o stanie wyjątkowym (wymienionych w punkcie 30). W wypadku stanu wyjątkowego można wprowadzić zakaz zwoływania i odbywania wszelkiego rodzaju zgromadzeń (nie dotyczy to nabożeństw i obrządków religijnych odbywających się na terenie kościołów) oraz zawieszenie działalności stowarzyszeń, związków, organizacji społecznych i zawodowych (znów z wyjątkiem kościołów i związków wyznaniowych).

5. PRAWO DO WOLNOŚCI MYŚLI, SUMIENIA I WYZNANIA

36. Prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania zagwarantowane jest przez Konstytucję w Artykule 82, (Por.: część ogólna sprawozdania) oraz w Artykule 83 stanowiącym, że: „Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom wolność słowa, druku, zgromadzeń i wieców, pochodów i manifestacji”.

37. Ponadto obowiązuje Ustawa o gwarancjach sumienia i wyznania z dnia 17 maja 1989 r. (Dz. U. Nr 29, poz. 155 z późniejszymi zmianami). Art. 1 tej ustawy stanowi:

„1. Polska Rzeczpospolita zapewnia każdemu obywatelowi wolność sumienia i wyznania.

2. Wolność sumienia i wyznania obejmuje swobodę wyboru religii lub przekonań oraz wyrażania ich indywidualnie i zbiorowo, prywatnie i publicznie.

3. Obywatele wierzący wszystkich wyznań oraz niewierzący mają równe prawa w życiu państwowym, gospodarczym, społecznym i kulturalnym”. Nikt nie może być dyskryminowany lub uprzywilejowany z powodu religii lub przekonań w sprawie religii. Nie wolno zmuszać obywateli do niebrania udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych ani do udziału w nich (art. 6 Ustawy). Cudzoziemcy i bezpaństwowcy przebywający na terytorium RP korzystają z wolności sumienia i wyznania na równi z obywatelami polskimi (Art.7 Ustawy). Powyższe artykuły stanowią rozszerzenie gwarancji konstytucyjnych (Art.82).

38. Korzystając z wolności sumienia i wyznania można tworzyć kościoły i związki wyznaniowe. Obecnie w Polsce zarejestrowanych jest 112 kościołów i związków wyznaniowych. Sytuacja prawna 13 spośród nich jest dodatkowo unormowana w ustawach o stosunku Państwa do danego kościoła. Pozostałe korzystają z trybu wpisu do rejestru. Ta dwoistość formy regulacji ma jedynie na celu ułatwienie regulowania sytuacji prawnej nowych związków wyznaniowych. Nie powoduje natomiast żadnych różnic w prawach tych związków do wykonywania ich funkcji religijnych.

39. Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania stwarza możliwość występowania o zwolnienie z wojskowej służby zasadniczej i skierowanie do służby zastępczej osobom powołującym się na przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne. W przypadku decyzji odmownej poborowemu przysługuje skarga do sądu administracyjnego.

40. Ustawa przyznaje również prawo do korzystania z wolności sumienia i wyznania i do korzystania z przedmiotów potrzebnych do uprawiania kultu i praktyk religijnych osobom pełniącym służbę wojskową, przebywającym w zakładach karnych, schroniskach dla nieletnich, tymczasowo aresztowanym, a także przebywającym w zakładach służby zdrowia oraz dzieciom i młodzieży na koloniach i obozach.

41. Osoby należące do kościołów i innych związków wyznaniowych, których święta religijne nie są dniami ustawowo wolnymi od pracy, mogą na własną prośbę uzyskać zwolnienie od pracy lub nauki na czas niezbędny do obchodzenia tych świąt, zgodnie z wymogami wyznawanej przez siebie religii. Warunkiem uzyskania zwolnienia jest odpracowanie czasu zwolnienia w dni ustawowo wolne od pracy lub w godzinach nadliczbowych.

42. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (jednolity tekst Dz.U.z 1996 r. Nr 67, poz. 329) w art. 12 ust. 1 stanowi, uznając prawo rodziców do religijnego wychowywania dzieci, że szkoły publiczne podstawowe organizują naukę religii na życzenie rodziców, szkoły publiczne ponadpodstawowe - na życzenie bądź rodziców bądź samych uczniów, po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują sami uczniowie.

Z upoważnienia powyższego przepisu Minister Edukacji Narodowej wydał rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych (z dnia 14 kwietnia 1992 r. - Dz.U. Nr 36, poz. 155). W rozporządzeniu wskazuje się na dobrowolność nauki religii i etyki. Życzenie rozpoczęcia nauki religii/etyki może być wyrażone w najprostszej formie oświadczenia. Podkreśla się, że uczestniczenie lub nieuczestniczenie w szkolnej nauce religii/etyki nie może być powodem dyskryminacji przez kogokolwiek i w jakiegokolwiek formie. Ocena z religii/etyki nie ma wpływu na promowanie ucznia do następnej klasy a na świadectwie nie ujawnia się, o którą z religii chodzi. Podobne zasady określone zostały w zarządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 lipca 1992 r. w sprawie warunków zapewnienia prawa wykonywania praktyk religijnych dzieciom i młodzieży przebywającym w zakładach wychowawczych i opiekuńczych oraz na obozach i koloniach (Mon.Pol.Nr 25, poz. 181).

Przedstawiając rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. należy uzupełnić, że było ono zaskarżone przez Rzecznika Praw Obywatelskich do Trybunału

Konstytucyjnego jako niezgodne z Konstytucją. Trybunał Konstytucyjny potwierdził w części zasadność zarzutów Rzecznika Praw Obywatelskich i uznał, że niektóre przepisy rozporządzenia pozostawił w sprzeczności z ustawami, a w szczególności z ustawą o systemie oświaty. W konsekwencji orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego rozporządzenie zostało zmienione w dniu 25 sierpnia 1993 r. (Dz.U. Nr 83, poz. 390).

Wprowadzenie religii do szkół publicznych było tłem jednej z pierwszych skarg (nr 23380/94) zgłoszonych przeciwko Polsce do Europejskiej Komisji Praw Człowieka w Strasburgu, po przystąpieniu przez Polskę do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komisja uznała skargę za niedopuszczalną (częściowo *ratione temporis*).

43. RP zapewnia swoim obywatelom możliwości uczestniczenia w czynnościach i obrzędach religijnych, również dzięki środkom masowego przekazu, a zwłaszcza ogólnopolskiemu radiu, które w dziedzinie programów radiowych dla kościołów i wyznań mniejszościowych odgrywa pierwszorzędą rolę.

Podstawą są tu porozumienia podpisane z Polską Radą Ekumeniczną, Kościołem Adventystów Dnia Siódmego i Związkiem Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP oraz wypracowana przez lata praktyka współpracy „Polskiego Radia” S.A. z innymi, niż wymienione, wspólnotami religijnymi. W każdą niedzielę w Programie IV - Radiu BIS - nadawana jest dziesięciminutowa audycja z cyklu „Kościoły w Polsce i na świecie” (o charakterze przede wszystkim informacyjnym) oraz godzinne nabożeństwo lub audycja religijna któregoś z kościołów. Nabożeństwa są też nadawane (poza niedzielami) w dni świąt kościelnych i świąt państwowych.

Poza Programem IV - Radiem BIS - kościoły mniejszościowe przygotowują regularnie w Programie II PR (raz w tygodniu) rozważania z cyklu „Pięć minut nad Biblią”, a w programach I i III ukazują się zarówno informacje, jak i audycje złożone poświęcone wspólnotom wyznaniowym działającym w Polsce (a także - religiom świata, ruchom religijnym, wybitnym, reformatorom Kościoła, ewangelistom, itd.).

„Polskie Radio” S.A. spełnia również prośby tych kościołów i wyznań, które nie miały i nie mają specjalnych porozumień z Radiem. przykładem mogą tu być takie audycje, jak „Polscy muzułmanie”, „Koran - święta księga islamu”, „Judaizm - chrześcijaństwo - islam: wspólne korzenie i zasadnicze różnice”, „Kościół Mormonów”, „Kościół Zielonoświątkowy”, „Ruch

Hare Krysna”, „Szintoizm”, „Polscy buddyści”. Wiele audycji miało charakter ponadwyznaniowy - pokazywało spotkania ludzi inaczej wierzących, przedstawiało formy i postacie współczesnego ekumenizmu, uczyło tolerancji. Tego typu programy są nadawane także obecnie. Specjalnym wydarzeniem pozaantennowym (które znalazło odbicie na antenie radiowej) była zorganizowana przez „Polskie Radio” S.A. - wspólnie z Polską Radą Ekumeniczną i Polskim Komitetem ds. UNESCO - sesja „Pluralizm i tolerancja - Polskie Radio na rzecz mniejszości religijnych, narodowych i etnicznych” (Warszawa, 30 listopada 1995 roku).

44. W ustawie z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz. U. z 1993 r. Nr 7, poz. 34 z późniejszymi zmianami) umieszczono dwa przepisy odwołujące się do „wartości chrześcijańskich”. Art. 8 ust. 2 stanowi: „Audycje powinny respektować uczucia religijne odbiorców, a zwłaszcza respektować chrześcijański system wartości”. Art. 21 ust. 2, punkt 6 stanowi: „Programy radia publicznego i telewizji powinny (...) respektować chrześcijański system wartości, przyjmując za podstawę uniwersalne zasady etyki”. Grupa posłów zaskarżyła powyższe przepisy do Trybunału Konstytucyjnego jako niezgodne z Konstytucją powołując się na naruszenie zasady równości oraz wprowadzenie cenzury prewencyjnej Trybunał Konstytucyjny stwierdził zgodność zaskarżonych przepisów z Konstytucją uznając, że przepisy te stwarzają jedynie obowiązek respektowania a nie kierowania się wartościami, które mają charakter uniwersalny, a nie tylko religijny.

6. PRAWA SPOŁECZNE, GOSPODARCZE I KULTURALNE

45. Prawa społeczne, gospodarcze i kulturalne wymienione w Art. 5 (e) zostały zagwarantowane w Przepisach Konstytucyjnych (Artykuły 68 - 73 i 84 - 85), a ponadto w Ustawie Kodeks Pracy z 26 czerwca 1974 r., Ustawie z dnia 23 maja 1994 r. o związkach zawodowych, Ustawie z dnia 14 grudnia 1994 r. o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu i w Ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty.

Bliższe dane dot. zapewnienia praw mniejszości narodowych w zakresie oświaty zostały zawarte w uwagach do Art. 7 Konwencji i przy omawianiu prawa do wolności sumienia i wyznania. Prawo do równego udziału w działalności kulturalnej oprócz gwarancji konstytucyjnych zapewniane jest również dzięki wsparciu i dotacjom z budżetu państwa dla organizacji kulturalnych miejscowości narodowych. (Por.: uwagi do Art. 2 Konwencji.).

Przyznanie i korzystanie z praw wymienionych w Art. 5 pkt (e) Konwencji w żadnym wypadku nie jest różnicowane ze względu na rasę, narodowość czy wyznanie. To samo stwierdzenie

dotyczy prawa dostępu do wszystkich miejsc i urządzeń przeznaczonych do publicznego użytku takich jak transport, hotele, restauracje, kawiarnie, teatry czy parki.

Artykuł 6

46. Opisane w uwagach do Artykułu 4 Konwencji przepisy Kodeksu karnego uznającego za przestępstwa wszelkie formy dyskryminacji rasowej, a także zasada legalizmu obowiązująca na gruncie prawa polskiego, nakazująca wszcząć postępowanie karne w każdym przypadku zaistnienia uzasadnionego podejrzenia, że zostało popełnione przestępstwo czynią zadość wymaganiom Konwencji. Ponadto w uwagach do Artykułu 2 Konwencji wspomniano o trybach odwoławczych (zwykłych i nadzwyczajnych) od wyroków, postanowień i decyzji oraz o kompetencjach Rzecznika Praw Obywatelskich.

Wspomniano również o odpowiedzialności ponoszonej przez Państwo na podstawie kodeksu cywilnego za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych.

47. Zgodnie z art.415 Kodeksu cywilnego każdy ma prawo żądać naprawienia szkody wyrządzonej przez drugiego z jego winy. Dochodzenie odszkodowania możliwe jest również na drodze postępowania karnego (powództwa adhezyjne).

ARTYKUŁ 7

1. EDUKACJA I NAUCZANIE

48. Polski system edukacji określa Ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r. z późn. zmianami. Jest on oparty na zasadzie równouprawnienia i ukształtowany w następujący sposób. W wieku 7 lat dziecko rozpoczyna naukę w 8-letniej szkole podstawowej. Nauczanie na poziomie podstawowym jest obowiązkowe i bezpłatne. Następny etap to kształcenie zawodowe (Zasadnicze Szkoły Zawodowe - 3 lata, Technika - 4, 5 lat) lub ogólnokształcące (licea - 4 lata). Również na tym poziomie kształcenie w szkołach państwowych jest bezpłatne. Powstają obecnie tzw. szkoły społeczne prywatne, w których nauka jest płatna. Decyzja, do której ze szkół dziecko będzie uczęszczać zależy wyłącznie od woli rodziców i ich sytuacji materialnej. Żadna ze szkół nie może uzależnić przyjęcia i kształcenia dziecka od jego rasy, wyznania czy narodowości. O przyjęciu do szkoły decydują wyniki egzaminów, rozmowy kwalifikacyjne i konkursy świadectw. Nauka w liceum ogólnokształcącym i techniku zakończona jest tzw. egzaminem dojrzałości - maturą. Pozytywne zdanie tego egzaminu jest warunkiem

koniecznym dla ubiegania się do przystąpienia do egzaminów wstępnych na studia wyższe również bezpłatne - w przypadku studiów państwowych, których jest zdecydowana większość i płatnych w wypadku prywatnych szkół wyższych. Studia wyższe trwają ok. 5 lat. Ten system edukacji daje możliwość uzyskania trzystopniowego wykształcenia: podstawowego (obowiązkowo), średniego (zawodowego lub ogólnokształcącego) i wyższego.

49. Ustawa o systemie oświaty reguluje również kwestie organizowania w szkołach podstawowych i liceach ogólnokształcących nauki języka ojczystego dla dzieci i młodzieży narodowości niepolskiej.

Art. 13 tej ustawy brzmi: „Szkoła i placówka publiczna umożliwi uczniom podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz własnej historii i kultury”.

Ustęp 2 „Na wniosek rodziców nauka ta może być prowadzona w osobnych grupach, oddziałach lub szkołach, w grupach i oddziałach z dodatkową nauką języka narodowego oraz w międzyszkolnych zespołach nauczania”.

To ustawowe uprawnienie edukacyjne mniejszości realizowane jest na wszystkich etapach nauczania, od przedszkola, po szkoły podstawowe i szkoły średnie wszystkich typów.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 marca 1992 r. w sprawie organizacji kształcenia umożliwiającego podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych (Dz.U.Nr 34, poz. 150) uszczegółowia ten ustawowy zapis, ukazując środki realizacji praw edukacyjnych mniejszości oraz mechanizmy koordynujące politykę oświatową - państwową w tym zakresie.

§ 2. Rozporządzenie brzmi: „Nadzór nad prawidłową realizacją praw oświatowych mniejszości narodowych i etnicznych sprawuje kurator oświaty”.

§ 3. „Nauka języka ojczystego mniejszości narodowych jest organizowana na zasadzie dobrowolności. Organizuje ją dyrektor szkoły (przedszkola) na pisemny wniosek rodziców lub prawnych opiekunów dzieci.

W przypadku młodzieży ze szkół ponadpodstawowych deklaracje wyrażające wolę korzystania z nauki w szkole z ojczystym językiem nauczania mogą składać sami uczniowie”.

§ 12. „Proces wychowawczy w szkołach dla mniejszości narodowych oraz nauczanie przedmiotów humanistycznych powinno służyć poszanowaniu światowego dziedzictwa kulturowego oraz podtrzymywaniu tradycji i kultury regionalnej”.

W Polsce uczy się swego języka narodowego 18.795 osób w 289 placówkach polskich (szkołach i zespołach międzyszkolnych). W tym celu zatrudnionych jest 391 nauczycieli. Nauczanie języka narodowego prowadzone jest dla mniejszości białoruskiej, litewskiej, ukraińskiej, słowackiej i niemieckiej. Dalsze dane ilustruje poniższa tabela

Języki	Placówki	Uczniowie	Nauczyciele
białoruski	53	4.085	83
litewski	16	793	25
ukraiński	86	2.491	105
niemiecki	115	10.587	150
słowacki	16	561	23

50. Cele i zasady Karty Narodów Zjednoczonych, Powszechnej deklaracji praw człowieka, Deklaracji i Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej znajdują właściwe miejsce w opracowywanych obecnie w Ministerstwie Edukacji Narodowej podstawach programowych, które będą określały kanon wykształcenia ogólnego, czyli wiedzę i umiejętności, wynikające z akademickich dyscyplin naukowych, a także problematykę przygotowującą uczniów do właściwego, odpowiedzialnego funkcjonowania we współczesnym, demokratycznym społeczeństwie. Podstawy programowe będą jedynym dokumentem, ustalonym przez Ministra Edukacji Narodowej, określającym zadania dla szkół publicznych i szkół o uprawnieniach szkół publicznych. Uwzględnią one zobowiązania państwa wynikające z międzynarodowych aktów prawnych.

51. O nauczaniu religii różnych wyznań w szkołach publicznych była już mowa przy omawianiu wolności sumienia i wyznania (artykuł 5 Konwencji).

B. KULTURA

52. Rola stowarzyszeń kulturalnych mniejszości narodowych oraz organizacji międzywyznaniowych została omówiona w uwagach do Art. 2 Konwencji.

C. INFORMACJA

53. Dane nt. popularyzacji praw człowieka w Polsce podane zostały w części ogólnej sprawozdania.

54. Media odrywają ważną rolę w dialogu z mniejszościami narodowymi. Zgodnie z Ustawą o radiofonii i telewizji z dnia 29 grudnia 1992 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 7, poz. 34 z późniejszymi zmianami) do zadań radii i telewizji publicznej należy „uwzględnianie potrzeb mniejszości narodowych i grup etnicznych”. Telewizja Publiczna - Program 1 emituje raz na dwa tygodnie półgodzinny program poświęcony kolejnym mniejszościom zatytułowany „U siebie”. W radiu ogólnopolskim tematyka mniejszości pojawia się przede wszystkim w serwisach informacyjnych oraz jako temat audycji publicystycznych i reportaży. W 1995 r. „Polskie Radio S.A. wzięło udział w organizowanym przez Radio Czeskie międzynarodowym konkursie pod hasłem „Tolerancja przeciwko rasizmowi i ksenofobii”.

55. Poszczególne mniejszości mają zagwarantowany dostęp do radia, zwłaszcza na poziomie lokalnym, wydają również swoje czasopisma.

Białorusini wydają 3 czasopisma i gazetę studencką. W „Przeglądzie Prawosławnym” zamieszczona jest wkładka w j. białoruskim. Radio „Białystok” nadaje audycje radiowe (15 min.) w j. białoruskim codziennie oprócz sobót, w niedzielę i piątek audycje trwają 30 min. To samo radio nadaje również audycje w języku litewskim i ukraińskim (3 razy w tygodniu). Litwini wydają dwutygodnik oraz pismo w j. polskim poświęcone Litwie i mniejszości litewskiej. Program regionalny TV „Telewizyjny Kurier” (edycja suwalsko-mazurska) emituje codziennie program w j. litewskim.

Mniejszość ukraińska wydaje 10 czasopism na terenie całego kraju (w tym dwa poświęcone wyznaniu prawosławnemu, 1 dla młodzieży, 1 dwujęzyczny ukraińsko-polski). Ponadto w „Przeglądzie Ukraińskim” ukazuje się wkładka w j. ukraińskim. Oprócz w/w Radia „Białystok” również Radia „Olsztyn”, „Elbląg”, „Rzeszów” i „Szczecin” nadają audycje w j. ukraińskim przeważnie 1 raz w tygodniu.

Romowie wydają 1 miesięcznik, Łemkowie 3 czasopisma, Ormianie 1 biuletyn, Tatarzy Polscy - Rocznik, Czesi i Słowacy - 1 miesięcznik.

Mniejszość żydowska wydaje 3 czasopisma (w tym 1 w j. polskim dla młodzieży). Ośrodkiem kultury żydowskiej jest prężnie działający Państwowy Teatr Żydowski im. E.R. Kamińskiej w Warszawie.

Niemcy wydają 13 różnych czasopism, biuletynów i informatorów, część z nich jest dwujęzyczna. W Radiu Katowice realizuję 1 raz w tygodniu godzinny program mniejszości niemieckiej, w Radiu „Opole” - audycję „Nasz Heimat” - 1 raz w tygodniu, a Telewizja Katowice nadaje raz na 2 tygodnie półgodzinny program w j. niemieckim.

56. O pierwszorzędnej roli programów radiowych dla kościołów i wyznań mniejszości była już mowa w uwagach do Artykułu 5 Konwencji.